

Dariusz Michta

Państwowa Wyższa Szkoła Filmowa, Telewizyjna i Teatralna im. Leona Schillera w Łodzi

DYSPOZYCJA WKŁADEM NA WYPADEK ŚMIERCI – RYS HISTORYCZNY I OBOWIĄZUJĄCE REGULACJE

Streszczenie (abstrakt): Artykuł omawia ewolucję instytucji dyspozycji wkładem na wypadek śmierci, zwanej także zapisem bankowym. Przedstawione zostały regulacje obowiązujące od lat 60-tych do chwili obecnej. Porównano także zapis bankowy z ustawy Prawo bankowe z podobną regulacją z ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych.

Słowa kluczowe: bank, zapis bankowy, rachunek bankowy, posiadacz rachunku

DISPOSITION OF CONTRIBUTION IN CASE OF DEATH - HISTORICAL OUTLINE AND APPLICABLE REGULATIONS

Abstract: The article discusses the evolution of disposition of contribution in case of death, also known as a bank bequest. The regulations applicable from the 1960s to the present have been presented. The bank bequest from the Banking Act was also compared with a similar regulation from the Act on Cooperative Savings and Credit Unions.

Keywords: bank, bank bequest, bank account, account holder

Wstęp

Dyspozycja wkładem na wypadek śmierci (zapis bankowy) jest instytucją, z której stosunkowo często korzystają klienci banku. Zapis bankowy pozwala posiadaczowi rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej polecić bankowi dokonanie – po swojej śmierci – wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie osobom (małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzinie) określonej kwoty. Artykuł omawia ewolucję tej instytucji w polskim porządku prawnym.

Ustawa o prawie bankowym (1960 r.)

Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 roku o prawie bankowym¹, która weszła w życie 25 czerwca 1960 roku, nie zawierała regulacji odnoszących się do dyspozycji wkładem na

¹ Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym, Dz. U. z 1960 r. Nr 20, poz. 121 ze zm.

wypadek śmierci. Art. 39 powyższej ustawy, który w 1964 roku został zmieniony m.in. poprzez dodanie przepisów dotyczących zapisu bankowego, obejmował wówczas jedynie uprawnienia banku państwowego do wypłacania z wkładów oszczędnościowych kosztów pogrzebu wkładcy, do wysokości odpowiadającej zwyczajom miejscowym i stosunkom majątkowym zmarłego, osobie, która przedłożyła: 1) książeczkę oszczędnościową, 2) akt zgonu wkładcy oraz 3) rachunki stwierdzające wysokość poniesionych wydatków.

Nowelizacja ustawy o prawie bankowym (1964 r.)

Dyspozycja wkładem na wypadek śmierci została po raz pierwszy uregulowana nowelizacją ustawy z dnia 13 kwietnia 1960 roku o prawie bankowym. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 roku o zmianie ustawy o prawie bankowym², która weszła w życie z dniem ogłoszenia, tj. 11 marca 1960 roku, wprowadzała do art. 39 trzy ustępy. Ustęp pierwszy dzielił się na dwa punkty – punkt pierwszy dotyczył wypłaty przez bank państwowy, po śmierci wkładcy z jego wkładów oszczędnościowych, kosztów pogrzebu wkładcy do wysokości odpowiadającej zwyczajom miejscowym i stosunkom majątkowym zmarłego – osobie, która przedłoży rachunki stwierdzające wysokość poniesionych przez nią wydatków. Punkt drugi wprowadzał do porządku prawnego możliwość wydania przez wkładcę dyspozycji wypłaty po śmierci określonej kwoty pieniężnej określonej osobie. Brzmienie art. 39 ust. 1 pkt 2) było następujące: „Bank państwowy obowiązany jest wypłacić po śmierci wkładcy z jego wkładów oszczędnościowych: (...) 2) kwoty ogółem do zł 50.000 – jeżeli wkładca wskazał na piśmie właściwemu dla jego ostatniego miejsca zamieszkania oddziałowi banku osoby, na rzecz których wypłata ma nastąpić; osobami wskazanymi przez wkładcę mogą być jego małżonek, dzieci, ojciec, matka, dziadkowie, wnuki i rodzeństwo”. Należy zwrócić uwagę na formę pisemną tej czynności oraz – anachroniczną dziś, ale zrozumiałą ówczesnie – możliwość udzielenia dyspozycji jedynie w oddziale banku państwowego właściwego dla ostatniego miejsca zamieszkania wkładcy. Ust. 2 art. 39 odnosił się do obu punktów ust. 1, wskazując, że bank dokonuje wypłat, o których mowa w ust. 1, po przedłożeniu 1) książeczki oszczędnościowej i 2) aktu zgonu wkładcy. Podobnie ust. 3 art. 39 wskazywał, że sumy wymienione w ust. 1 pkt 1 i 2 nie wchodzi do spadku po wkładcy. W stosunku do kwot wypłaconych w związku z kosztami pogrzebu regulacja powyższa, w przeciwieństwie do konieczności przedłożenia – obok rachunków, książeczki oszczędnościowej i aktu zgonu – była nowością. Art. 39, przed nowelizacją, takich postanowień nie zawierał.

Ustawa Prawo bankowe (1975 r.)

Przepisy ustawy o prawie bankowym straciły moc w zasadniczej części z chwilą wejścia w życie nowej ustawy – ustawy z dnia 12 czerwca 1975 roku Prawo bankowe³, tj. 1 lipca

² Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. o zmianie ustawy o prawie bankowym, Dz. U. z 1964 r. Nr 8, poz. 50

³ Ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 1975 r. Nr 20, poz. 108 ze zm.

1975 roku. Art. 40 ust. 1 tej ustawy stanowił, iż powszechne kasy oszczędności⁴ obowiązane są wypłacić po śmierci wkładcy z jego wkładów oszczędnościowych: 1) koszty pogrzebu wkładcy do wysokości odpowiadającej zwyczajom miejscowym i stosunkom majątkowym zmarłego – osobie która przedłoży rachunki stwierdzające wysokość poniesionych przez nią wydatków, 2) kwoty ogółem do zł 200.000 – jeżeli wkładca wskazał pisemnie właściwej dla jego ostatniego miejsca zamieszkania powszechnej kasie oszczędności osoby, na których rzecz wypłata ma nastąpić. Osobami wskazanymi przez wkładcę mogły być: małżonek wkładcy, jego dzieci, rodzice, dziadkowie, wnuki i rodzeństwo. Zgodnie z ust. 2 art. 40 powszechne kasy oszczędności miały obowiązek dokonać wypłat, po przedłożeniu imiennego dowodu na złożony wkład (czyli książeczki oszczędnościowej) i aktu zgonu wkładcy. Ust. 3 przywołanego art. wskazywał z kolei, wzorem poprzedniej regulacji, iż sumy wymienione w ust. 1, nie wchodziły w skład spadku po wkładcy.

Ustawa Prawo bankowe (1982 r.)

Podobne regulacje jak art. 40 ustawy Prawo bankowe z 1975 roku zawierała nowa, reformująca system bankowy, ustawa z dnia 26 lutego 1982 roku Prawo bankowe, która weszła w życie z dniem 1 lipca 1982 roku⁵. Art. 37 ust. 1 tej ustawy stanowił, że bank jest zobowiązany wypłacić po śmierci wkładcy z jego wkładów oszczędnościowych, na które wystawione zostały imienne dowody: 1) koszty pogrzebu wkładcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w środowisku zmarłego – osobie, która przedłoży rachunki stwierdzające wysokość poniesionych przez nią wydatków, 2) kwoty ogółem do 500.000 zł (wzrost kwoty z 200.000 zł do 500.000 zł wynikał z wysokiej inflacji⁶) – jeżeli wkładca wskazał pisemnie właściwemu dla jego miejsca zamieszkania bankowi lub oddziałowi banku osoby na rzecz których wypłata ma nastąpić. Osobami wskazanymi przez wkładcę, tak samo jak w ustawie z 1975 roku, mogły być: małżonek wkładcy, jego dzieci, rodzice, dziadkowie, wnuki i rodzeństwo. Ust. 2 art. 37 stanowił, że jeżeli dla miejsca zamieszkania wkładcy właściwe były dwa lub więcej banków, wybór banku, w którym można było dokonać dyspozycji, należał do wkładcy. Wzorem poprzednich regulacji, ust. 3 art. 37 wskazywał, iż sumy wymienione w ust. 1, nie należą do spadku po wkładcy.

Ustawa Prawo bankowe (1989 r.)

Ustawa z 1982 roku została zastąpiona, w ramach reform wolnorynkowych, nową ustawą z dnia 31 stycznia 1989 roku Prawo bankowe, która weszła w życie z dniem 10 lutego

⁴ W 1975 r. Powszechna Kasa Oszczędności została włączona do struktury Narodowego Banku Polskiego z zachowaniem tożsamości. W 1988 r. Powszechna Kasa Oszczędności została wydzielona z Narodowego Banku Polskiego. <http://pko15fin.rep2.message-asp.com/pl/grupa-kapitalowa-pko-banku-polskiego-sarys-historyczny> (data dostępu: 10 lutego 2019 roku)

⁵ Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 1982 r. Nr 7, poz. 56 ze zm.

⁶ <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/> (data dostępu: 10 lutego 2019 r.)

1989 roku⁷. Art. 22 ust. 1 tej ustawy stanowił, iż po śmierci wkladcy bank jest zobowiązany wypłacić z jego wkładów oszczędnościowych, na które zostały wystawione imienne dowody: 1) koszty pogrzebu wkladcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w środowisku zmarłego – osobie, która przedłoży rachunki stwierdzające wysokość poniesionych przez nią wydatków, 2) kwotę nieprzekraczającą ogółem sumy przeciętnego wynagrodzenia pracowników w gospodarce społecznej w okresie pięciu lat kalendarzowych poprzedzających wypłatę – jeżeli wkladca wskazał pisemnie właściwemu dla jego ostatniego miejsca zamieszkania bankowi lub oddziałowi banku osoby, na których rzecz wypłata ma nastąpić; osobami wskazanymi przez wkladcę mogły być jego małżonek, zstępni, rodzice, dziadkowie i rodzeństwo. Ust. 2 art. 22 stanowił, iż sumy wymienione w ust. 1 nie należą do spadku po wkladcy.

W przeciwieństwie do poprzednich regulacji, ustawa z 1989 roku po raz pierwszy nie wymieniała konkretnej kwoty, która limitowała wypłatę osobom uprawnionym, lecz powiązała kwotę wypłaty z kategorią przeciętnego wynagrodzenia, co w warunkach wysokiej inflacji było racjonalne. Nadto w przypadku osób uprawnionych do wypłaty nastąpiło, w stosunku do poprzedniej regulacji, rozszerzenie – ustawa z 1989 roku wymieniała, obok innych osób, zstępnych, natomiast wcześniejsze ustawy z kategorii wstępnych – jedynie dzieci i wnuki wkladcy.

Ustawa Prawo bankowe (1997 r.)

Obecnie obowiązująca ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe⁸, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1998 r., uregulowała dyspozycję wkładem na wypadek śmierci początkowo w art. 57 ust. 1 pkt 2, który stanowił, iż w razie śmierci posiadacza rachunków oszczędnościowych bank jest obowiązany wypłacić z tych rachunków kwotę nie wyższą niż przypadające na ostatni miesiąc przed śmiercią posiadacza rachunku dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, nieprzekraczającą jedną wysokości środków na rachunku – osobie, którą posiadacz rachunku wskazał w umowie. Dopuszczalne było zatem dokonanie dyspozycji wkładem na wypadek śmierci nie tylko na rzecz osoby fizycznej, lecz także na rzecz osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej niebędącej osobą prawną, której ustawa przyznaje zdolność prawną⁹. Ustawa nowelizująca z dnia 1 kwietnia 2014 r. wprowadziła zmiany w zakresie dyspozycji wkładem na wypadek śmierci, ustalając m.in. nową treść art. 56, która obowiązuje do chwili obecnej¹⁰. Ust. 1 art. 56 stanowi, że posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może polecić pisemnie bankowi dokonanie – po swojej śmierci – wypłaty z rachunku wska-

⁷ Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 1989 r. Nr 4, poz. 21 ze zm.

⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2187 ze zm.

⁹ D. Rogoń, Prawo bankowe. Komentarz (red. F. Zoll), Kraków 2005, s. 484.

¹⁰ Art. 1 pkt 34) ustawy z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. z 2004 r. Nr 91, poz. 870.

zanym przez siebie osobom: małżonkowi, wstępnym, zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty pieniężnej. Ust. 2 traktuje o wysokości dyspozycji, wskazując iż kwota wypłaty, o której mowa w ust. 1, bez względu na liczbę wydanych dyspozycji, nie może być wyższa niż dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za ostatni miesiąc przed śmiercią posiadacza rachunku. Stosownie do ust. 3 dyspozycja wkładem na wypadek śmierci może być w każdym czasie przez posiadacza rachunku zmieniona lub odwołana na piśmie. Natomiast zgodnie z ust. 4, jeżeli posiadacz rachunku wydał więcej niż jedną dyspozycję wkładem na wypadek śmierci, a łączna suma dyspozycji przekracza limit, o którym mowa w ust. 2, dyspozycja wydana później ma pierwszeństwo przed dyspozycją wydaną wcześniej. Ust. 5, wzorem poprzednich regulacji, stanowi, iż kwota wypłacona zgodnie z ust. 1 nie wchodzi do spadku po posiadaczu rachunku. Ostatni ust. 6 wskazuje, że osoby, którym na podstawie dyspozycji wkładem na wypadek śmierci wypłacono kwoty z naruszeniem ust. 4, są zobowiązane do ich zwrotu spadkobiercom posiadacza.

Ustawą nowelizującą z dnia 9 października 2015 r.¹¹, która weszła w życie z dniem z 1 lipca 2016 r., dodano art. 56a. Ust. 1 tego artykułu stanowi, iż bank jest obowiązany przy zawieraniu umowy rachunku, o którym mowa w art. 56 ust. 1, poinformować w sposób zrozumiały dla posiadacza rachunku o możliwości wydania przez niego dyspozycji wkładem na wypadek śmierci oraz o treści art. 56. Natomiast ust. 2 wskazuje, że w przypadku powzięcia przez bank informacji o śmierci posiadacza rachunku, który wydał dyspozycję wkładem na wypadek śmierci, bank jest obowiązany niezwłocznie zawiadomić wskazane przez posiadacza rachunku osoby o możliwości wypłaty określonej kwoty.

Należy także dodać, iż art. 57 ustawy Prawo bankowe, w interesującym z uwagi na temat zakresie, wskazuje, iż przepisy art. 56 ust. 1 i art. 56a nie dotyczą rachunku, o którym mowa w art. 51, tj. rachunku bankowego prowadzonego dla kilku osób fizycznych.

Ustawa o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych (2009 r.)

Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych¹² w art. 14 ust. 1 pkt 2, wskazuje że kasa jest obowiązana wypłacić po śmierci członka kasy z jego wkładu członkowskiego i oszczędności kwotę nieprzekraczającą ogółem sumy przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej, ogłaszanej przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego, w okresie 5 lat kalendarzowych poprzedzających wypłatę – jeżeli członek kasy pisemnie wskazał kasie osoby, na których rzecz wypłata ma nastąpić; osobami wskazanymi przez członka kasy mogą być jego małżonek, zstępni, rodzice, dziadkowie i rodzeństwo. Ust. 2, w interesującym z uwagi na temat

¹¹ Art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2015 r., poz. 1864.

¹² Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2386 ze zm.

zakresie, stanowi iż w/w sumy nie wchodzi w skład spadku, nie należą do spadku po członku kasy. Art. 2 pkt 4 przywołanej wyżej ustawy nowelizującej z dnia 9 października 2015 roku dodał ust. 2a i 2b. Ust. 2a ustawy stanowi, iż kasa jest obowiązana przy zawieraniu umowy imiennego rachunku członka kasy poinformować, w sposób zrozumiały, o możliwości pisemnego wskazania osób, na rzecz których ma nastąpić wypłata kwoty, o której mowa w ust. 1 pkt 2, oraz o treści ust. 1 pkt 2 oraz ust. 2. Przepisu zdania pierwszego nie stosuje się do rachunku wspólnego. Ust. 2b stanowi z kolei, iż w przypadku powzięcia przez kasę informacji o śmierci członka kasy, który dokonał wskazania, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, kasa jest obowiązana niezwłocznie zawiadomić wskazane przez członka kasy osoby o możliwości wypłaty określonej kwoty.

Relacja pomiędzy regulacjami ustawy Prawo bankowe i ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych

Wskazanie beneficjenta, który otrzyma wypłatę na wypadek śmierci posiadacza rachunku (członka kasy), zostało uregulowane w ustawie Prawo bankowe i ustawie o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych autonomicznie. Regulacje umieszczone odrębnie w obu w/w ustawach wykazują jednakże wiele podobieństw. Przede wszystkim sama zasada omawianej regulacji jest zbliżona¹³. Nadto kwota wypłacona w ramach realizacji dyspozycji nie wchodzi do spadku, a na w/w instytucjach ciąży, pomimo pewnych odmienności regulacji w tym zakresie, zbliżone obowiązki informacyjne, zarówno wobec wydającego dyspozycję, jak i jej beneficjentów. Istnieją jednak również znaczne różnice, dotyczące przede wszystkim wysokości możliwej wypłaty (znacznie wyższa w zakresie ustawy Prawo bankowe) oraz sposobu jej obliczania. W ustawie o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych nieco wężiej, w stosunku do ustawy Prawo bankowe, został określony krąg beneficjentów. W ustawie Prawo bankowe beneficjentami mogą być m.in. wszyscy wstępni, natomiast ustawa o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych z wstępnych wymienia jedynie dziadków. Przede wszystkim należy jednak podnieść, że w przypadku banków i spółdzielczych kas oszczędnościowo-kredytowych mamy do czynienia z dwiema odrębnymi, różnymi instytucjami, uregulowanymi w osobnych ustawach. Jest zatem możliwe, aby jedna osoba fizyczna była jednocześnie posiadaczem rachunku bankowego oraz członkiem kasy. Oznacza to, iż osoba ta może polecić bankowi dokonanie – po swojej śmierci – wypłaty z rachunku bankowego, jak i wskazać kasie, której jest członkiem, osoby, na których rzecz wypłata, po jego śmierci, ma nastąpić. Także limity określone przez obie ustawy nie wpływają na siebie wzajemnie. Oznacza to, że osoba fizyczna będąca posiadaczem rachunku może dokonać dyspozycji wkładem na wypadek śmierci do wysokości wskazanej w art. 56 ust. 2 ustawy Prawo bankowe, a jako członek kasy może dodatkowo polecić kasie wypłatę po swojej śmierci kwoty do wysokości określonej w art. 14 ust. 1 pkt 2 ustawy o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych.

¹³ P. Zakrzewski (w:) A. Herbet, Sz. Pawłowski, P. Zakrzewski, *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 156.

Podsumowanie

Od chwili wprowadzenia instytucji zapisu bankowego do polskiego porządku prawnego instytucja ta przeszła liczne zmiany. Zmieniał się krąg beneficjentów dyspozycji, czy maksymalna wysokość kwoty, którą można było zadysponować. Zmiany te nie naruszały jednak istoty tej instytucji, sprowadzającej się do umożliwienia posiadaczowi rachunku wydania polecenia bankowi dyspozycji, aby po jego śmierci określone osoby mogły otrzymać kwoty do maksymalnej wysokości wskazanej przez ustawodawcę.

Bibliografia

1. Herbet A., Pawłowski Sz., Zakrzewski P., *Spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe. Komentarz*, Warszawa 2014.
2. Zoll F. (red.), *Prawo bankowe. Komentarz*, Kraków 2005.
3. <http://pko15fin.rep2.message-asp.com/pl/grupa-kapitalowa-pko-banku-polskiego-sa-rys-historeczny>
4. <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ceny-handel/wskazniki-cen/wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych-pot-inflacja-roczne-wskazniki-cen-towarow-i-uslug-konsumpcyjnych/>
5. Ustawa z dnia 13 kwietnia 1960 r. o prawie bankowym, Dz. U. z 1960 r. Nr 20, poz. 121 ze zm.
6. Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. o zmianie ustawy o prawie bankowym, Dz. U. z 1964 r. Nr 8, poz. 50
7. Ustawa z dnia 12 czerwca 1975 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 1975 r. Nr 20, poz. 108 ze zm.
8. Ustawa z dnia 26 lutego 1982 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 1982 r. Nr 7, poz. 56 ze zm.
9. Ustawa z dnia 31 stycznia 1989 r. Prawo bankowe, Dz. U. z 1989 r. Nr 4, poz. 21 ze zm.
10. Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. Prawo bankowe, t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2187 ze zm.
11. Ustawa z dnia 1 kwietnia 2004 r. o zmianie ustawy - Prawo bankowe oraz o zmianie innych ustaw, Dz. U. z 2004 r. Nr 91, poz. 870.
12. Ustawa z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo-kredytowych, t.j. Dz. U. z 2018 r., poz. 2386 ze zm.
13. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2015 r., poz. 1864.

Dane kontaktowe

demichta@op.pl